

Nr B 38

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statlig borgen för lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget jämte i ämnet väckta motioner.

(1:a avd.)

Kungl. Maj:t har i propositionen nr B 33, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för den 6 juni 1958, föreslagit riksdagen medgiva, att staten må ställa borgen för lån, som upptages av Svenska skifferoljeaktiebolaget, intill ett belopp av 15 miljoner kronor.

I detta sammanhang har utskottet till behandling förehaft dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Ohlon* och *Källqvist* (I: B 14) och den andra inom andra kammaren av herrar *Ståhl* och *Rydén* (II: B 24), i vilka hemställts, att riksdagen vid sin behandling av propositionen måtte beakta de synpunkter, som angivits i motionerna,

dels ock en inom andra kammaren av herr *Christenson* i Malmö väckt motion (II: B 25), vari hemställts dels att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition, i vad den avser statlig borgen å 11 miljoner kronor till konstruktiv förbättring av s. k. Berg-Kvarntorpsugnar, dels ock att de statliga engagemangen i Svenska skifferoljeaktiebolaget successivt avvecklas.

Beträffande de skäl, motionärerna anfört till stöd för sina yrkanden, hänvisas till motionerna II: 536 och II: 537. I förstnämnda motion framhålles angelägenheten av att den blivande utredningen får förutsättningslöst pröva Kvarntorpsanläggningens fortvaro, ej minst dess värde ur beredskapssynpunkt.

Utredningen i ärendet återfinnes i det vid propositionen nr 131 till innevarande års förra riksdag fogade statsrådsprotokollet över handelsärenden för den 21 mars 1958. Av nämnda statsrådsprotokoll inhämtas i huvudsak följande.

Svenska skifferoljeaktiebolaget bildades år 1941 för att medverka till landets försörjning med flytande bränslen. I samband med att den av kriget föranledda importspärren upphörde, aktualiserades frågan om bolagets fortsatta verksamhet. Genom riksdagens beslut 1946 och 1949 bestämdes, att driften vid skifferoljeverket i Kvarntorp skulle fortsätta. Det framhölls, att verksamheten därstädes var betydelsefull för landet ur beredskapssynpunkt. Vidare framstod det som sannolikt, att bolagets verksamhet skulle

i stort sett kunna göras ekonomiskt självbärande genom rationalisering och utvidgning av produktionen. Medel för de härför erforderliga investeringarna beviljades av riksdagen.

Efter utbyggnad och rationalisering av Kvarntorpsverket förlöpte produktionen enligt de uppställda förutsättningarna och överensstämde väl med den förutberäknade. Bolagets rörelseresultat förbättrades emellertid inte i den utsträckning man hoppats på. Orsaken härtill var att relationen mellan å ena sidan priserna på bolagets produkter samt å andra sidan löner och priser på driftsförnödenheter förskjutits i en för bolaget ogynnsam riktning. Priserna på de viktigaste av bolagets produkter, olja, bensin och svavel — för vilka något tullskydd ej åtnjutes — följer utvecklingen på världsmarknaden och steg under ifrågavarande period i viss mån. Löner och materialpriser undergick emellertid en långt kraftigare stegring. Följden blev att bolagets ekonomiska driftsresultat blev mindre gynnsamt än beräknat. Bolagets inkomster täckte visserligen de löpande driftskostnaderna men något överskott för erforderliga avskrivningar kunde inte påräknas.

För att möjliggöra erforderlig förnyelse av skifferoljeverket och viss konsolidering av bolaget medgav riksdagen år 1954 efter förslag av Kungl. Maj:t, att bolaget under fem år skulle vara i viss utsträckning befriat från skyldighet att erlagga skatt å den bensin bolaget framställde. Bensinskatteeftergiften, som utgjorde 25 öre per liter bensin, beräknades medföra en förbättring av bolagets resultat med i runt tal 6 miljoner kronor per år. En av bolaget gjord anmälan om behov av kapitaltillskott, bl. a. för vissa i och för sig räntabla nyinvesteringar och för täckande av behovet av rörelsekapital, lämnades utan åtgärd.

Vid behandlingen av skifferoljebolagets anslagsfråga år 1949 uttalade statsutskottet, att det kunde vara välbetänkt att låta undersöka, huruvida inte samarbete mellan bolaget och den kemisk-tekniska industrien inom landet kunde åstadkommas. Överväganden i detta hänseende ledde till att bolaget med Kooperativa förbundet och Aktiebolaget Svenska salpeterverken träffade avtal på tio år om tillverkning och leverans till sistnämnda bolag av ammoniak, en med hänsyn till skifferoljebolagets produktion av gas och ånga naturlig och ur lönsamhetssynpunkt fördelaktig utvidgning av rörelsen. Frågan underställdes år 1954 riksdagen, som medgav att staten fick ställa borgen för lån, som skifferoljebolaget upptog av förbundet för ammoniakfabrikens uppförande. Ammoniakfabriken är numera färdigställd, och leveranserna av ammoniak väntas medföra en ej oväsentlig förbättring av skifferoljebolagets rörelseresultat.

Frågan om Kvarntorpsverkets vidare utveckling har nu ånyo aktualiserats genom framställningar från skifferoljebolaget om ytterligare kapitaltillskott. Medel äskas av bolaget för viss konstruktiv förbättring av en av de tre ugnstyper — den s. k. Kvarntorpsugnen — som ingår i bolagets oljeutvinningsanläggning. För detta ändamål och för vissa kompletterande investeringar, som föranledes av omkonstruktionen, äskar bolaget ett tillskott av 14 miljoner kronor. I samband med ombyggnaden av Kvarntorpsugnarna

avser bolaget att slopa två ugnar av äldre typ, de s. k. IM-ugnarna, som dels numera är oekonomiska i drift och dels, om de skall bibehållas, kräver en genomgripande och kostnadskrävande förnyelse. Härjämte begär bolaget en förstärkning av rörelsekapitalet med 2 miljoner kronor. Vidare anhåller bolaget om ett lika stort belopp som bidrag till kostnaderna för försök med rening av skifferoljeverkets rökgaser från svavel. Slutligen begär bolaget medel till täckning av den i dess räkenskaper balanserade förlusten å 9,7 miljoner kronor, vilken härrör från verksamhetsåren 1952/53 och 1953/54. På grund av denna förlust har bolagets möjligheter till självfinansiering av behövliga ersättningsanskaffningar för anläggningarnas förnyelse starkt begränsats och tillräcklig bankkredit för ändamålet har inte kunnat erhållas.

Sedan nyssnämnda framställningar ingavs, har bolaget verkställt den planerade ombyggnaden å den ena av de tre Kvarntorpsugnarna. Kostnaden för ombyggnad av de båda övriga ugnarna m. m. beräknas till 11 miljoner kronor.

Skifferoljefrågan har vidare upptagits av bränsleutredningen, som framlagt ett omfattande utvecklingsprogram för Kvarntorpsverket. I en första etapp av programmet har utredningen upptagit den planerade ombyggnaden av Kvarntorpsugnarna samt uppförandet av ett nytt raffinaderi. Bränsleutredningen tillstyrker även, att medel anvisas för forsknings- och försöksverksamhet beträffande rökgasrening. När denna verksamhet är genomförd föreligger enligt bränsleutredningen förutsättningar för sådan omläggning av skifferoljeproduktionen, att den s. k. Ljungströmsanläggningen, som baseras på elektrisk uppvärmning av skifferlagret och som kräver ett avsevärt tillskott av elkraft, kan nedläggas. Bränsleutredningen har även berört frågorna om utnyttjande av nya metoder för oljeskiffers tillgodogörande, om möjligheterna att genom konvertering av skifferoljan erhålla en större produktion av motordrivmedel samt om nyttiggörande av skifferstybb, vilken f. n. behandlas som avfall. Utvecklingsprogrammet i sin helhet beräknas av bränsleutredningen draga en kostnad av omkring 218 miljoner kronor.

De nu anmälda investeringsbehoven för skifferoljeindustriens utbyggnad är sålunda synnerligen stora. Vid bedömningen av desamma måste självfallet, liksom i andra fall, hänsyn tagas till de krav på sträng återhållsamhet i fråga om nya investeringar, som i rådande läge måste ställas. Vid ärendets beredning inom handelsdepartementet har det med hänsyn härtill befunnits angeläget att få en mera fullständig överblick av de olika alternativ, som kan tänkas för utvecklingen av skifferoljebolagets framtida verksamhet. Vissa utredningar i detta syfte har verkställts med biträde av en av bolagets revisorer och bolagets ekonomidirektör. Undersökningarna har tagit sikte på bolagets sannolika lönsamhetsutveckling vid olika investeringsalternativ.

Resultatet av utredningarna visar, att bolaget för att upprätthålla verksamheten är i behov av visst kapitaltillskott. I samtliga behandlade alternativ har sålunda en förstärkning av rörelsekapitalet befunnits nödvändig.

Här bör nämnas, att behovet av rörelsemedel redan till viss del måst täckas genom kortfristig kredit. Likaledes synes ofrånkomligt att medel förr eller senare får ställas till bolagets förfogande för åtgärder avseende rening av rökgaserna och anordnande av ytterligare lagerutrymmen för flytande produkter. Om någon investering härutöver inte göres, kan bolagets rörelsere-sultat vid nuvarande relation mellan produktpriser och löner m. m. väntas gå nått och jämnt ihop på längre sikt, under förutsättning att bensinskatt-eftergiften får åtnjutas tills vidare. Någon vinstmarginal, tillräcklig för att säkerställa driftsekonomin vid ytterligare, för bolaget ogynnsam förskjut-ning av pris-kostnadsrelationen, kan inte väntas uppkomma.

En förbättring av räntabilitetsutsikterna kan förutses, om i anläggning-arna vid Kvarntorp investeras ytterligare medel antingen för den av bolaget planerade ombyggnaden av Kvarntorpsugnarna eller för uppförande av ett nytt raffinaderi eller för båda dessa ändamål. Sannolika skäl talar enligt departementschefen för att rörelsen, sedan nu nämnda investeringar vidta-gits, kommer att lämna ett överskott som synes betryggande även med hän-syn till möjligheten av att produktpriserna faller eller kostnaderna stiger. Dock gäller som förutsättning även för detta alternativ att bensinskatt-eftergiften bibehålles.

Att döma av föreliggande material är det inte osannolikt att en väsentligt bättre bärighet hos verksamheten skulle erhållas om man vore beredd att driva utbyggnaden och rationaliseringen ännu ett steg längre. Man skulle därvid komma in på en utveckling av Kvarntorpsverket efter i stort sett de riktlinjer, som utstakats av bränsleutredningen, ehuru möjligen med vissa modifikationer. Av intresse synes närmast vara att möjliggöra en sådan omläggning och effektivisering av produktionen — varvid bl. a. även skif-ferstybben borde nyttiggöras — att den energikrävande Ljungströmsanlägg-ningen kan nedläggas. Härigenom skulle en betydande mängd elkraft, som nu tages i anspråk av skifferoljeindustrien, frigöras för andra ändamål. En inte obetydlig produktion av elkraft skulle även kunna baseras på skif-ferförekomsten. Med hänsyn till rådande läge för vår försörjning med el-kraft, vilket ställer krav på mycket omfattande investeringar bl. a. i vatten-kraftsanläggningar, synes departementschefen detta alternativ vara förtjänt av att allvarligt övervägas. De projekt, som här avses, är emellertid inte f. n. vare sig tekniskt eller ekonomiskt så genomarbetade, att ett ställnings-tagande är möjligt. Tvärtom återstår för bolaget ännu ett inte ringa arbete med forskning, försök och projektering att genomföra, innan slutliga för-slag kan framläggas.

Av det anförda framgår, att det inte på grundval av nu föreliggande material är möjligt att ta slutlig ståndpunkt till frågan om hur skiffer-oljebolagets verksamhet bör bedrivas på längre sikt. Det ankommer givet-vis främst på bolaget att verkställa de tekniska och ekonomiska utred-ningar, som ytterligare erfordras, samt framlägga därpå grundade förslag. Före ett ställningstagande måste förslagen granskas ur de synpunkter stats-makterna vill anlägga på skifferolje-frågan. En sådan granskning bör syfta

till att ge underlag för en uppfattning om hållbarheten av framlagda investerings- och räntabilitetskalkyler eller eljest vikten av de skäl, som åberopas för planerade åtgärder. Härvid måste en avvägning ske, vid vilken, utom vår beredskap i fråga om tillgången på flytande bränslen m. m., även läget för vår energiförsörjning i stort måste beaktas. Det gäller sålunda här ett ställningstagande till problem av stor räckvidd och betydelse. Vidare är en rad faktorer, som mer eller mindre kan påverka frågans lösning, ännu inte slutgiltigt klarlagda. På grund härav anser departementschefen, att hela problemkomplexet nu bör underkastas en ingående utredning av särskilda sakkunniga. Departementschefen har för avsikt att senare denna dag anhålla om Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillkalla dessa.

De här framförda synpunkterna på skifferoljebolagets verksamhet leder i och för sig till slutsatsen, att ställningstagandet till bolagets begäran om medel till nya investeringar m. m. borde anstå till dess resultat föreligger av det kommande utredningsarbetet. Självfallet bör dock bolaget beredas betryggande möjligheter att upprätthålla sin verksamhet under utredningstiden. Härför torde vissa investeringar, som har karaktären av ersättningsanskaffning eller komplettering av anläggningarna, vara oundgängligen erforderliga. En mindre ökning av bolagets rörelsekapital synes även ofrånkomlig. På grundval av tillgängligt material uppskattar departementschefen bolagets medelsbehov för nu nämnda ändamål till minst 4 miljoner kronor.

Det kan enligt departementschefen vidare framhållas, att omkonstruktionen av vissa ugnar enligt bolagets förslag kan väntas medföra en väsentlig förbättring av rörelseresultatet. Beträktad för sig beräknas nämnda åtgärd komma att tillföra bolaget ett årligt bruttotillskott av sådan storlek, att full amortering och förräntning av det investerade beloppet på jämförelsevis kort tid blir möjlig. Starka företagsekonomiska skäl talar sålunda för denna investering. Det framtida ställningstagandet till frågan om bolagets verksamhet föregripes enligt departementschefen ej genom ifrågavarande åtgärd. Med hänsyn till vad nu sagts torde, framhåller departementschefen, någon erinran ej böra göras mot att bolaget vidtagit den planerade förbättringen å en av ifrågavarande ugnar utan att avvakta ställningstagandet till bolagets framställning. Departementschefen anser vidare, att bolaget bör beredas möjlighet att verkställa ombyggnaden av de båda andra ugnarna och de övriga förändringar av anläggningarna, som sammanhänger därmed. Kostnaden härför beräknas till 11 miljoner kronor.

Departementschefen är inte f. n. beredd att tillstyrka, att medelsanvisning till skifferoljebolaget sker över riksstaten. Bolaget bör sålunda undersöka möjligheterna att anskaffa de erforderliga medlen på annat sätt, exempelvis genom banklån. I nuvarande läge torde emellertid bolaget inte vara i stånd att ställa ur bankmässig synpunkt godtagbar säkerhet för lån av nu avsedd storlek. Med hänsyn härtill och under hänvisning till nyss anförda skäl för att i viss utsträckning täcka bolagets medelsbehov föreslår departementschefen, att staten ställer borgen för det lån bolaget kan kom-

ma att upptaga för ifrågavarande ändamål. Borgensåtagandet torde böra gälla för ett lånebelopp av högst 15 miljoner kronor. Departementschefen förutsätter, att bolaget inte utan Kungl. Maj:ts medgivande upptar andra nya lån än det, för vilket statsgaranti ställes.

Utskottet. Svenska skifferoljeaktiebolagets verksamhet har hittills tillförts statsmedel å sammanlagt ca 120 miljoner kronor. Härjämte har bolaget enligt beslut av 1954 års riksdag medgivits bensinskatterestitution för bolagets tillverkning av bensin, som beräknats medföra en förbättring av bolagets resultat med i runt tal 6 miljoner kronor per år.

I en till Kungl. Maj:t år 1956 ingiven framställning har skifferoljebolaget hemställt om ett ytterligare kapitaltillskott av 27,7 miljoner kronor. Av detta belopp avses 14 miljoner kronor för konstruktiv förbättring m. m. av Kvarntorpsugnarna, 9,7 miljoner kronor för täckning av en i bolagets räkenskaper balanserad förlust, 2 miljoner kronor för utökning av rörelsekapitalet samt likaledes 2 miljoner kronor för visst utvecklingsarbete. I detta sammanhang må erinras om att bränsleutredningen 1951 i sitt år 1956 avgivna betänkande framlagt ett utvecklingsprogram för skifferoljeindustrien på längre sikt. Detta program har i sin helhet beräknats draga en kostnad av omkring 218 miljoner kronor.

Av det anförda framgår, att investeringsbehoven för skifferoljebolaget äro högst betydande ävensom att de förväntningar, som vid olika tillfällen ställts på bolagets möjligheter att bliva räntabelt, icke infriats. Det är enligt utskottets mening icke möjligt att på det material, som föreligger, taga slutlig ståndpunkt till frågan om bolagets fortsatta drift. Utskottet finner därför i likhet med departementschefen angeläget, att hela frågan om bolagets verksamhet på längre sikt underkastas en ingående prövning av särskilda sakkunniga. Enligt vad utskottet inhämtat har Kungl. Maj:t numera beslutat tillsätta en dylik utredning. Utskottet, som anser att denna utredning bör verkställas utan onödig tidsutdräkt, delar den i motionerna I: B 14 och II: B 24 uttalade uppfattningen, att denna utredning bör vara förutsättningslös och således omfatta även frågan om Kvarntorpsanläggningens fortvaro. Därvid bör särskild uppmärksamhet ägnas spörsmålet om anläggningens betydelse ur beredskapssynpunkt mot bakgrunden av bl. a. atomkraftens utveckling och den fortsatta utbyggnaden av oljelagringsanläggningar.

Det hade enligt utskottets mening varit mest naturligt, att med ställningstagandet till skifferoljebolagets framställning om medelsförstärkning fått anstå i avvaktan på det kommande utredningsresultatet. Då emellertid bolaget är i oundgängligt behov av kapitaltillskott för att kunna upprätthålla sin verksamhet under utredningstiden, vill utskottet icke göra någon erinran mot att riksdagen nu medverkar till bolagets förseende med för detta ändamål erforderliga medel, som av departementschefen beräknats till 4 miljoner kronor.

Vad beträffar den föreslagna omkonstruktionen av ugnarna har utskottet inhämtat närmare upplysningar i ämnet, vilka givit vid handen, att ifråga-

varande åtgärd synes vara motiverad av företagsekonomiska skäl och icke torde innebära något föregripande av ett kommande utredningsresultat. Utskottet har därför funnit sig böra tillstyrka departementschefens förslag, att denna omkonstruktion får ske inom en kostnadsram av 11 miljoner kronor. Utskottet kan alltså icke biträda yrkandet i motionen II: B 25, såvitt nu är i fråga.

Utskottet delar departementschefens uppfattning, att här angivet kapitalbehov icke bör tillgodoses genom medelsanvisning över riksstaten. Däremot är utskottet berett tillstyrka, att staten iklädes borgensansvar för det lån, som skifferoljebolaget kan komma att för ändamålet upptaga. Detta borgensåtagande bör, såsom förutsatts, gälla för ett lånebelopp av högst 15 miljoner kronor.

I förberörda motion II: B 25 har vidare hemställts, att de statliga engagemangen i skifferoljebolaget successivt avvecklas. Då, såsom i det föregående nämnts, hela problemkomplexet rörande bolagets verksamhet kommer att bli föremål för en ingående och allsidig utredning, synes ifrågavarande yrkande icke nu böra föranleda någon riksdagens åtgärd.

Aberopande det anförda hemställer utskottet,

I. att riksdagen må

a) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: B 25, såvitt densamma avser förbättring av Kvarntorpsugnarerna, medgiva, att staten må ställa borgen för lån, som upptages av Svenska skifferoljeaktiebolaget, intill ett belopp av 15 miljoner kronor;

b) i anledning av motionerna I: B 14 och II: B 24 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anført;

II. att motionen II: B 25, i vad den icke behandlats under I. a), icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 11 juli 1958

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet ha närvarit

från första kammaren: herrar Gillström, Birger Andersson, Boman, Thun, Pålsson, Bergman, Holmqvist, Sundelin, Rikard Svensson, Bertil Petersson, Palme, Lodenius, Anders Johansson och Svärd; samt

från andra kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Åkerström, Pettersson i Degerfors, Thapper, Rubbestad, Jansson i Kalix, Gustafsson i Stockholm, Svensson i Stenkyrka, fröken Elmén, fröken Olsson, herrar Cassel, Nihlfors, fru Thorsson, herr Bohman och fröken Vinge.